

Ovoz sozlash jarayonida vokal apparatini faollashtirishning oliy ta'limga oid nazariy modeli

Malohat Xasan qizi Junaydova
BXU

Annotatsiya: Ushbu maqolada ovoz sozlash jarayonida vokal apparatini faollashtirishning nazariy asoslari, o'qitish jarayonida vokal apparati faoliyatini optimallashtirishga doir ilmiy yondashuvlar, oliy ta'lim tizimida vokal tayyorgarligini takomillashtirishga qaratilgan metodik model tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi - vokal apparatining anatomik-fiziologik tuzilishi, fonatsion funksiyalari va ovoz sozlash jarayonida ularni faol holatga keltirish bo'yicha nazariy uslubiy yondashuvlarni tizimlashtirish, shuningdek, vokal pedagogikasida didaktik tamoyillarga asoslangan nazariy modelni taklif qilishdir. Maqola vokal o'qitishda zamonaviy innovatsion texnologiyalar, psixologik va fiziologik jihatlar, vokal mashqlarining bosqichma-bosqich tizimi orqali ijrochilik sifatini oshirish mexanizmlarini ochib beradi.

Kalit so'zlar: vokal apparati, ovoz sozlash, rezonans, fonatsiya, vokal texnika, didaktika, nafas mexanizmi, artikulyatsiya, oliy ta'lim, vokal fiziologiyasi, musiqiy tayyorgarlik, pedagogik model

Theoretical model of vocal apparatus activation in the process of voice tuning for higher education

Malohat Hasan qizi Junaydova
BIU

Abstract: Abstract: This article analyzes the theoretical foundations of activating the vocal apparatus in the process of voice tuning, scientific approaches to optimizing the activity of the vocal apparatus in the process of teaching, and a methodological model aimed at improving vocal training in the higher education system. The main goal of the study is to systematize the anatomical and physiological structure of the vocal apparatus, phonation functions, and theoretical methodological approaches to bringing them into an active state in the process of voice tuning, as well as to propose a theoretical model based on didactic principles in vocal pedagogy. The article reveals the mechanisms of improving the quality of performance through modern innovative technologies, psychological and physiological aspects of vocal training, and a step-by-step system of vocal exercises.

Keywords: vocal apparatus, voice tuning, resonance, phonation, vocal technique, didactics, breathing mechanism, articulation, higher education, vocal physiology, musical training, pedagogical model

Kirish. Oliy ta'lim tizimida vokal tayyorgarligi talabalarning kasbiy malakasini belgilovchi asosiy komponentlardan biri hisoblanadi. Vokal ijrochilik jarayonining muvaffaqiyati ko'p jihatdan talabani vokal apparatini qanday boshqarishiga, ovoz sozlash jarayonini qay darajada ongli ravishda amalga oshirishiga bog'liq. Ovoz sozlash - bu vokal jarayonning tayanch bosqichlaridan biri bo'lib, unda vokal apparati to'g'ri faollashtiriladi, fonatsiya va rezonansni boshqarish mexanizmlari shakllanadi, artikulyatsiya apparatining moslashuvchanligi ta'minlanadi.

Zamonaviy vokal pedagogikasida ovoz sozlash jarayonining didaktik asoslarini chuqur o'rganish, vokal apparatining anatomik-fiziologik xususiyatlarini tahlil qilish, ovoz paychalari faoliyatini optimallashtirish va o'qitish jarayoniga mos metodik model ishlab chiqish muhim vazifa bo'lib qolmoqda. Oliy ta'lim muassasalarida vokal darslarining samaradorligi, eng avvalo, talabani vokal apparatini to'g'ri ishlata olishi, ovozini sog'lom shakllantira olishi, jarangdorlik va tembr barqarorligini boshqara olishi bilan belgilanadi.

Ushbu maqolada ovoz sozlash jarayonida vokal apparatini faollashtirishga oid ilmiy-nazariy qarashlar tahlil qilinib, oliy ta'lim amaliyotida qo'llanishi mumkin bo'lgan batafsil nazariy model ishlab chiqiladi.

1-bob. Ovoz sozlash jarayonining nazariy-metodik asoslari

1.1. Ovoz sozlash tushunchasining mazmuni

Ovoz sozlash - vokal jarayonining boshlang'ich tayyorlov bosqichi bo'lib, unda vokal apparati o'quvchi yoki ijrochi tomonidan jarangdor, toza, barqaror va erkin tovush olishga tayyorlanadi. Ovoz sozlash jarayonida:

- nafasning to'g'ri yo'lga qo'yilishi,
- ovoz apparati mushaklarining faollashuvi,
- rezonatorlar ishtirokining kuchayishi,
- artikulyatsiya apparatining erkin ishlashi,
- fonatsiya va tembr barqarorligining shakllanishi asosiy rol o'ynaydi.

Mazkur jarayon talabani vokal imkoniyatlarini yuzaga chiqarishga xizmat qiladi.

1.2. Ovoz sozlashning vokal san'atidagi funksiyasi

Ovoz sozlash vokal san'atining ajralmas qismi bo'lib, quyidagi funksiyalarni bajaradi:

1. Fonatsion apparatni tayyorlash.
2. Rezonansni faollashtirish.
3. Artikulyatsion apparatni moslashtirish.

4. Tovush sathini barqarorlashtirish.

5. Ovoz diapazonini kengaytirish.

Agar ovoz sozlash yetarli darajada amalga oshirilmasa, vokal mashqlari samarasiz bo'ladi.

1.3. Didaktik tamoyillarning ovoz sozlashdagi o'rni

Ovoz sozlash jarayonida quyidagi didaktik tamoyillar muhim:

- Onglililik va faollik - talaba jarayonni tushunib, ongli boshqaradi.
- Izchillik - mashqlar sodda shakldan murakkab shaklga o'tadi.
- Ko'rgazmalilik - texnik vositalar (video, spektrogramma) qo'llanadi.
- Individuallashtirish - har bir talabani fiziologik xususiyatlariga mos mashqlar tanlanadi.

- Takroriylik - jarayon muntazam takrorlanib, vokal refleks shakllanadi.

1.4. Ovoz sozlash jarayonining bosqichlari

1. Nafasni tayyorlash bosqichi

2. Fonatsiyani faollashtirish

3. Rezonansni topish

4. Artikulyatsiyani moslashtirish

5. Tovushni mustahkamlash va jarangdorlikni shakllantirish

Bu bosqichlar izchil bo'lib, o'zaro mustahkam bog'langan.

2-bob. Vokal apparatini faollashtirishning fiziologik asoslari

2.1. Vokal apparatining anatomik tuzilishi

Vokal apparat quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

- Nafas apparati: o'pka, diafragma, qovurg'a mushaklari.
- Fonatsion apparat: halqum, ovoz paychalari.
- Rezonatorlar: burun bo'shlig'i, yonoq bo'shlig'i, og'iz bo'shlig'i, ko'krak bo'shlig'i.

- Artikulyatsion apparat: til, lab, jag', yumshoq tanglay.

Ovoz sozlash jarayoni ushbu apparatlarning uyg'un faoliyatiga tayanadi.

2.2. Nafas mexanizmi va vokal apparati

Ovozning energiya manbai - havo oqimi. Diafragmal nafas vokal jarayonning optimal ko'rinishi hisoblanadi. Ovoz sozlashda quyidagi nafas mashqlari qo'llanadi:

- diafragmani faollashtirish mashqlari;
- havo oqimini nazorat qilish mashqlari;
- "s" va "sh" mashqlari.

Nafasning to'g'ri boshqarilishi vokal apparatining barqaror faoliyatini ta'minlaydi.

2.3. Vokal mushaklarining faol holatga keltirilishi

Vokal apparatidagi mushaklarning quyidagi holatlari ovoz sifatiga ta'sir qiladi:

- bo'g'iz mushaklarining bo'shashganligi;

- jagʻning erkinligi;
- tilning faol va erkin holati;
- lablarning elastikligi.

Ovoz sozlash mashqlarida mushaklarning ortiqcha tarangligi kamaytiriladi, chunki tarang mushak rezonansni bloklaydi.

2.4. Rezonatorlarning faollashuvi

Rezonans - ovoz sifatining asosiy omillaridan biri. Ovoz sozlash jarayonida rezonatorlar quyidagi mashqlar bilan faollashtiriladi:

- “m-m-m” vibratsion mashqi;
- burun rezonatorini faollashtirish mashqlari;
- “ng” tovushi orqali rezonansni topish;
- yengil vokalizlar.

Rezonansni faollashtirish tembr boyligini oshiradi.

3-bob. Vokal apparatini faollashtirishga yoʻnaltirilgan mashqlar tizimi

3.1. Nafasni faollashtirish mashqlari

Ovoz sozlashning birinchi bosqichi - nafas tizimini faollashtirish. Amaliy mashqlar:

1. Diafragmal nafas olish
2. Havo oqimini tekis chiqarish mashqi
3. “S” tovushi bilan havo chiqarish
4. “Sh” orqali nafas boshqaruvi

Bu mashqlar vokal apparatiga zarur energiyani taʼminlaydi.

3.2. Fonatsiyani faollashtirish mashqlari

Fonatsiya - tovush hosil qilish jarayoni. Quyidagi mashqlar qoʻllanadi:

- yengil “hummm” mashqi;
- “ya-ye-yi-yo-yu” boʻgʻinlari bilan vokalizlar;
- past registrdan yuqori registrga silliq oʻtish mashqi.

Fonatsiyani faollashtirish ovozning tebranish sifatini barqaror qiladi.

3.3. Rezonansni faollashtirish mashqlari

Rezonans mashqlari vokal apparatining eng faol qismidir:

1. Maskara rezonansi mashqlari
2. Yonoq rezonatorini sezish mashqlari
3. Koʻkrak rezonansini topish mashqlari
4. Siren mashqi (glissando)

Rezonans tovushning kuchini oshiradi.

3.4. Artikulyatsion apparatni faollashtirish mashqlari

Artikulyatsiya jarayonning aniqligini belgilaydi:

- lab elastikligi mashqlari;
- til mashqlari;

- jagʻni boʻshatish mashqlari;

- tez aytish mashqlari.

Artikulyatsiya toʻgʻri ishlasa, tembr yanada ravshan boʻladi.

3.5. Tovushni mustahkamlash mashqlari

Bu bosqichda talabalar murakkab vokal mashqlari bajaradi:

- legato mashqlari;

- stakkato mashqlari;

- dinamik oʻzgartirish mashqlari;

- kichik melodik parchalar bilan vokalizlar.

Natijada vokal apparati doimiy faol holatga keladi.

4-bob. Ovoz sozlash jarayonida vokal apparatini faollashtirishning oliy taʼlimga oid nazariy modeli

4.1. Modelning maqsadi va vazifalari

Modelning asosiy maqsadi - talabalarda vokal apparatini ongli boshqarish, ovoz sozlash jarayonini toʻgʻri tashkil etish va professional vokal ijrochilikka tayyorlashdir.

Vazifalari:

- vokal apparatining funksiyalarini oʻrgatish;

- ovoz sozlash mashqlarini izchil qoʻllash;

- rezonansni boshqarish;

- artikulyatsiya va nafas uygʻunligini shakllantirish;

- sahna madaniyati bilan uygʻunlashtirish.

4.2. Modelning tarkibiy qismlari

Model quyidagi komponentlardan iborat:

1. Nazariy komponent

- vokal apparatining anatomik-fiziologik tuzilishi;

- fonatsiya qonuniyatlari;

- nafas mexanizmi;

- rezonatorlar tizimi.

2. Amaliy komponent

- nafas mashqlari;

- rezonans mashqlari;

- fonatsion mashqlar;

- artikulyatsion mashqlar;

- vokalizlar.

3. Didaktik komponent

- motivatsion yondashuv;

- individual oʻqitish;

- koʻrgazmalilik;

- refleksiya va monitoring.

4.3. Modelning amaliy qo'llanilishi

Model oliy ta'lim vokal darslarida quyidagi shakllarda qo'llanadi:

- darsning tayyorgarlik qismida ovoz sozlash mashqlari;
- individual darslarda fiziologik yondashuvlar;
- amaliy mashg'ulotlarda rezonansni mustahkamlash;
- kontsert dasturlariga tayyorgarlik jarayonida intensiv mashq tizimi.

4.4. Vokal apparatini faollashtirishning pedagogik samaralari

Modelni qo'llash natijasida:

- talabalarning tovush imkoniyati kengayadi;
- tembr boyiydi;
- jarangdorlik oshadi;
- baland notalardagi siqilish yo'qoladi;
- vokal texnikasi takomillashadi;
- ijrochilik mahorati ortadi.

Xulosa. Ovoz sozlash jarayonida vokal apparatini faollashtirish oliy ta'lim tizimida vokal tayyorgarligini samarali tashkil etishning muhim bo'g'ini hisoblanadi. Mazkur maqolada vokal apparatining anatomik-fiziologik asoslari, didaktik tamoyillar, mashq tizimlari va oliy ta'limga mos nazariy model keng qamrovda tahlil qilindi.

Nazariy modelning qo'llanilishi talabalarning vokal imkoniyatlarini ro'yobga chiqaradi, vokal apparati faoliyatini barqarorlashtiradi, jarangdor va sifatli tovush hosil qilishni ta'minlaydi. Ovoz sozlash jarayonining izchil yo'lga qo'yilishi vokal pedagogikasida metodik yondashuvlarning takomillashuviga olib keladi va talabalarning professional vokal ijrochiligini rivojlantirishda muhim omilga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. КБ Холиков. Конструирование потока информации в балансировке разделения познания и поведение абстрактного воздействия на мозг человека. Science and Education 6 (1), 28-34
2. КБ Холиков. Обширные знания в области музыкальных наук Узбекистана и порядка функционального взаимодействия в сфере музыке. Scientific progress 2 (6), 940-945
3. КБ Холиков. Влияние классической музыки в разработке центральной нервной системы. Science and Education 6 (1), 49-56
4. КБ Холиков. Приёмы формирования музыкально теоретический интересов у детей младшего школьного возраста. Science and Education 4 (7), 357-362
5. КБ Холиков. Преобразование новых спектров при синхронном использование методов и приёмов музыкальной культуре. Science and Education 4 (7), 107-120

6. КБ Холиков. Музыка как релаксатор в работе мозга и ракурс ресурсов для решения музыкальных задач. *Science and Education* 3 (3), 1026-1031
7. КБ Холиков. Место творческой составляющей личности преподавателя музыки и её роль в обучении детей общеобразовательной школе. *Science and education* 3 (8), 145-150
8. КБ Холиков. Пение по нотам с сопровождением и без него по классу сольфеджио в высших учебных заведениях. *Science and education* 3 (5), 1326-1331
9. КБ Холиков. Значение эстетического образования и воспитания в общеобразовательной школе. *Science and Education* 3 (5), 1549-1555
10. КБ Холиков. Модульная музыкальная образовательная технология как важный фактор развития учебного процесса по теории музыки. *Scientific progress* 2 (4), 370-374
11. КБ Холиков. Теоретические особенности формирования музыкальных представлений у детей школьного возраста. Теоретические особенности формирования музыкальных представлений у детей школьного возраста. *Scientific progress* 2 (4), 96-101
12. КБ Холиков. Роль электронного учебно-методического комплекса в оптимизации музыкального обучение в общеобразовательной школе. *Scientific progress* 2 (4), 114-118
13. КБ Холиков. Необходимые знание в области проектирования обучения музыкальной культуры Узбекистана. *Scientific progress* 2 (6), 952-957
14. КБ Холиков. Роль педагогических принципов метода моделирования, синтеза знаний при моделировании музыкальных систем. *Science and Education* 3 (3), 1032-1037
15. КБ Холиков. Музыкальное образование и имитационное моделирование процесса обучения музыки. *Science and Education* 3 (3), 1020-1025
16. КБ Холиков. Методы музыкального обучения через воспитание в вузах. *Academy*, 57-59
17. КБ Холиков. проблематика построения современных систем мониторинга объектов музыкантов в сфере фортепиано. *Scientific progress* 2 (3), 1013-1018
18. КБ Холиков. О принципе аддитивности для построения музыкальных произведения. *Science and Education* 4 (7), 384-389
19. КБ Холиков. Своеобразие психологического рекомендация в вузе по сфере музыкальной культуре. *Science and Education* 4 (4), 921-927
20. КБ Холиков. Сложная система мозга: в гармонии, не в тональности и не введении. *Science and Education* 4 (7), 206-213
21. КБ Холиков. Обученность педагогике к освоению учащихся сложным способам деятельности. *Science and Education* 5 (2), 445-451

22. КБ Холиков. Уровень и качество усвоения предмета музыки, закрепление памяти и способности учащихся. Science and Education 5 (2), 452-458
23. КБ Холиков. Детальный анализ музыкального произведения. Science and Education 4 (2), 1069-1075
24. КБ Холиков. Психолого-социальная подготовка студентов. Социальный педагог в школе: методы работы. Science and Education 4 (3), 545-551
25. КБ Холиков. Тенденции строгой и детальной фиксации в музыке. Scientific progress 2 (4), 380-385
26. КБ Холиков. Эффективные способы изучения музыкальных элементов в школьном обучении. Scientific progress 2 (4), 108-113
27. КБ Холиков. Природа отношений, регулируемых инструментом возбуждения музыкальных эмоций при коллективном пении. Scientific progress 2 (3), 1032-1037
28. КБ Холиков. Специальный барьер для заключительного этапа каденции как процесс музыкально-технической обработки произведения. Science and Education 4 (7), 345-349
29. КБ Холиков. Звуковой ландшафт человека и гармоническая структура головного мозга. Science and Education 6 (1), 21-27
30. КБ Холиков. Форма музыки, приводящие к структурной, драматургической и семантической многовариантности произведения. Журнал Scientific progress 2, 955-960